Итрадициатәу ҳакәашарақәа иабанзарныңшуа ҳатрадициақәа?

Иахьа ҳазҭагылоу, ирласны зеызыцсахуа аамҭазы адунеи аҿы иеицырзеицшу акультуратә проблема ыҟоуп - абицарақәа реимадара. Шәышықәса рацхьа аҭарауаҩ ду Маргарет Мид илыҩуан, убас аамҭа шааиуа, аиҳабацәа рцышәа аҿар ирмыхәошәа рбо ианалаго, "уара уҷкәынзамызт сара сызҭагылоу аамҭаҿы" ҳәа ирылабжьо аиҳабы аҭак анирҭо (ïîñòôè–ãóðàòèâíàÿ êóëüòóðà ҳәа ззылҳәаз). Аха ус егьа иҟазаргьы, егьа аҭсахрақәа цозаргьы, абицарақәа реимадара ыҟамзар ҟалазомызт, ус акәымзар ажәларқәа иахьанза изааиуамызт, иара ауаҩцсгьы адунеи данызаауан иацхьа иааиуа рцышәа, рдырра имамзар. Ҳаргьы милаҭк аҳасабала, егьа аамҭала ҳеаҳацсахзаргьы, ҳшацсыуааз азқьышықәсақәа ҳаргәылсны ҳааит. Ҳаидкыланы, ҳмызкәа ҳаазгози? Уи - ҳбызшәа, итрадициатәыз ҳдин, ҳдунеидкылашьа, иеицаҳзеицшыз ҳадгьыл, иеицаҳхаҳгаз ҳҭоурых - ҳрыцҳарақәа, ҳиааирақәа, ҳкультура, ҳцәаҩа, ҳлеишәа, ҳацсуара уб.егь. Ҳара аҭыхәтәантәи ашәышықәсазы ҳҭоурыхи ҳкультуреи ҳарҟәыҭханы ҳаҟан, иаҳцәызыз, зҭакы ҳхашҭыз рацәахеит. Ахатәы азымдырра - рыцҳароуп, иахьа иаҳбало ахҟәыншьарахьгьы ҳнанагахьеит уи. "Уеузымдырааит!" - шәиран аҭсуаа рҿы.

Шәазхьасырцшыр сҭахуп зегь реиҳа ҳцас, ҳқьабз, ҳлеишәа, ҳцәаҩа, ҳтемперамент зныцшуа ҳмилаҭҭә кәашаратә культурахь.

Иаҳҳәап, иахьа ҳкультура ҳзеилымкааауа ҳшалагаз ҳакәашаратә ансамблькәагьы ибзиазаны иаҳдырбоит. Иарбан милаҭзаалак рыкәашараҿ ианыцшуеит рҭоурыхи ркультуреи, уи паспортк ирзаҩызоуп. Рацхьаза иргылан итрадициатәу акәашараҿ иубоит амилаҭ ахаҿра, урҭ рхы ишазыҟоу, аҭсҭазаара ишазыҟоу, адунеи шрыдыркыло.

Кавказаа зегьы ҳзы ихадароу акы ауп - ауаҩы ихы ҳаҭыр ақәҭара (чувство собственного достоинства), ахьзи-ахьымзҭи азы адунеи ақәзаара, Ш.Инал-ица иҳәашьала, ииашамкәа аҭсшәа аҳәара мацара саҳаҭыр имбеит ҳәа ауаҩшьра ахылҿиааауан.

Шәыпату схы иқәуп, заа аҭамзаара саҳәоит иҵьбараны иахьсамхаҳәо, аха ианбанзаҿаҳамҭлои? Иахьатәи асценаҿтәи ҳакәашарақәа рҿы, азәгьы игәы сасыр сҭахым, аха избо ауп исҳәо, шамахамзар аҭыжәара ргеит: акробатика, аҭаҟьҭаҟьра, аидҭыгьлара, аҵ хырҵьаҵьара. Иабаҟоу ах ҳаҭыр ақәҭара, узцыкәашо иаҳаҭыр абара, аеынкылара, аханшьалара..!?

Ҳхореографцәа раацсара, рҵьабаа ҳаҭыр ҳзақәуп хымцада, аха… "аха гәынамзароуп" рҳәоит аҭсуаа, қарҭтәи ашкол аҿы иддырҭазомызт ҳаҭсуа милаҭ культура аҭоурых, убри азыҳәан ишыҟарҭалаҭ еицш иааҟәымҭзакәа рхала иазхьаҭшлароуп, иҭырҭааароуп, ҳаиҳабацәа иразҭааларoуп. Ҿыцк аларымгалааит сҳәазом, аха иаҳдыруазароуп ҳакәашарақәа рҭоурыхгьы - иаҳҳәап, ҭоурыхла, ажәытәза аҭыцҳа лҩыҭра уҭаҭшуа, ас лнапы раҳаны ишышьҭылымхуаз, уи ашьҭахьтәи амрагыларатәи (аҵьамцәа, персиатәи) анырра шакәу (ҳдиаспора рыкәашашьа иаҿшәырцш); мамзаргьы ахаҭа икәашараҿ иахьынзауа ихәамц риашаны имырҭысуа акра, иахьа акәзар ҳарцарцәа-кәашацәа агәчам аршәраҿгьы инеины иҟоуп. Урҭ зегь ҭакык-ҭакык рымоуп. Аамҭа шәцәызгом, шәахәаҭш адыга етнолог Баразби Бгажноков иусумҭа "×åðêåññêîå èãðèùå" Нальчик 1991ш.

Аҭарауаҩ асоциолог Макс Вебер аамҭала иазгәеиҭеит Европатәи акультура "ахаратә культура ҳәа" (культура вины), Амрагыларатәи акультура - "аҭхашьаратә культура" ҳәа (культура стыда). Кавказгьы убри аҩбатәи ашҟа иҭхьазоуп. Ҳара ҳазлаазоу, ҳазлеибарку ажәа "Ҭхашьароуп" ауп. Иаазоу ауаҩы "дыцхашьаҭхаҭо" ихы мҩаҭигоит. Аҭәажәаратә адагьы, ахымҩаҭгаратә етикет зегьы азы ирҳәон "даҭсышәоуп, дхаауп". Асценаҿы акәым, аҭсҭазаараҿы, амҩаду аҿгьы, ауаҩы убла иҟәыгара, алашьҭра аҭахуп, амцхә ауаҩы ила аҭаҭшра цшзам ҳәа иҭхьазан, "улақәа паҭьза" рҳәон. Уи агрессиа иаҳа иатәуп, уи ауп аҭсуаа иззырҳәало "аҭә зхәаҭшыз абла ҭихт" ҳәа. Иаҳҳәап, Иапониа инеиз ауаҩы рацхьаза иргыланы абри акультура имбар залшом, длашәымзар. Аҭыцҳа дызцыкәашо изгьы, азал ашҟагьы маҷк лыблақәа лалышьҭлар, дыцхашьошәа ҳгәы иабоит, даеа гәаҭхара-хааракгьы, иара хышьҭыхра-еырхықәымҭаракгьы лыдаҳбалоит. Уи ҳхореграфцәа ибзиазаны ирдыруан, рыхгьы иадырхәон, аха аҭыхәтәантәи аамҭазы ирызнеиуа аҿар аҩни, амҩани ирымбаз ҿыц рылаазара шрықәшәогьы иеилаҳкаауеит.

Насгьы асценаҿы иаҳа иубарҭоуп аҭҳәызба уаанза илнаалом ҳәа ҳкультураҿы ирыцхьазоз, иахьа "голливудтәи аҭышәырччара"(ãîëëèâóäñêàÿ óëûáêà) ҳәа изышьҭоу - лхаҭыцқәа зегьы раарцшра, зны-зынла лҟырҟгьы унҭаҭшуа. Уи цышәырччаразам - цышәла аччара (букв. улыбка губами). Уимоу уаанза кавказааи аҭсуа ҳәсақәеи рцәышә аҭыхәа рнаҭәкьарақәа, ма ркасы аҭыхәагьы надыркылалон, уи згәалашәогьы шәыҟоуп. Ҳкультураҿы зҿырҟьара дууз иц-ишә цшзазам ҳәа дыршьон. Арцарцәа асценаҿы рҿы аартра, уи ажәытәуаа даеакала иазырҳәон - саҭамыз, ауаҩы идрымкылоз арахә рзы ирҳәоз - "асаса араҳара". Даеакгьы аҭҭатәуп, аҭсуаа иргәамцхо ауаҩы, иаҳҳәап аҭыцҳаҭәа арцыс изы "аҿраҳа" ҳәа изырҳәар ҟалон, ишдыру еицш, ииашаҭәҟан зыцламҳәа зызнымкыло, изыцәлеиуа ауаҩы маҷк алыгра, агазара злоу, мамзаргьы даеа гәамбзиарак иманы, ма аҭсра амҩа иқәгылоу иоуп.

Аҭыхәтәантәи ашықәс даеа модакгьы цәырҭит: ахәыҷтәы ансамблькәагьы налаҭаны - маҟада ркәымжәқәа бгьааауа асцена иқәлеит. Ҳкультура ҳаграмгылап, уи аҭакы аман - имаҟадоу ззырҳәоз асабира иазааигәаз ракәын, аҷкәыни ахаҭеи амаҟа ныҟәызгоз ракәын, уимоу "ахаҭа ҩ-маҟак имгазароуп" рҳәон, ииашаҭәҟьангьы, аеынкылашьа дақәшәоит аҭанакуан. Амаҟа аҭыртра аҭакы рацәа аман, иаҳҳәап ма аныхаҿы даннеиуаз, ахрыцқьара, ақәраҿы убас иҭегьгьы, зегь ҳазҳәом абра… Мамзаргьы ус иныҟәызгоз икавказҭәҟам ҳәа иҭхьазаз (апериферия иатәу) ажәларқәа - иаҳҳәап: ақырҭцәа, азербаҵьанцәа - уи дара иртәымыз цәаматәан азы ахалаҭ еицш ианныҟәыргоз ҟалон.

Иахьынзасгәалашәо, Баграт Шьынқәба 30 шықәса рацхьа ажурнал "Алашара" ианыз истатиаҿы ҳазлацәажәо апроблема дазааҭгыло иҩуан: асценаҿы арцыс дыцаны акәашараз аҭыцҳа даныналыдыххыла, азал аҿы итәаз аҭаҳмада игәы ишнанамгаз: "Ҳаи, дад, лцацха уҭасуама!" -ҳәа.

Аҭыцҳа лаҳаҭыр баны, лымаршәа кны, лыцкәашара иаҳа-иаҳа имаҷхоит, асцена аҟнынтәи аҭсҭазаарахьгьы ииасит уи. Арцыс лара лаҭкьыс иара иаҳа дышхаҭоу лирбошәа (комплексума?), инапқәа аҭшазлагара еицш иргьежьуа данлыжәлалакь угәы цап. Ахыркәшарамҭаз иаабаҭ ҳаҭырла лаҭабура, лҭыц аҿы лнагара аха ҳамазам. Уажәтәи азәы дышлыцкәашо дааҳәны даеазә лышҟа ихы архара азы ажәытәан лашьцәа аниеихсуазгьы ҟалахьеит. Уи закәыхи, ааигәа иаҭшьыргаз, аҭыцҳаҭәа арцыс деимакны ицкәашо, инаҭшуа иеисуама игәахәуа аҟынгьы ҳнанагахьеит.

Ииашоуп, кавказаа ахаҭәа рыкәашара аибашьцәа рыкәашароуп, иршәугьы аибашьҩы-еыуаҩ иеибашьыга цәаматәа ауп; ахаҭәа дара еиндаҭланы ианеицкәашо, иаҳа аҭыжәара зго, аиааира зго ҳәа доушла еибаршәо, иаҭахызаргьы аибашьратә бжьыла "Асса!" "Аҳаҳаи!" "Ҳаит амарҵьа!" ҳәа рыбжьгьы еиқәдыргар ҟалоит (âîèíñêèé êëè÷). Аибашьра аан аидыслара аҭхьа бжьылагьы игәы ҭуҟьар улшоит уаҭа, ус иаҭын. Аха уи уажәы зны-зынла иаҳбало, асценаҿы хәыҷгьы дугьы иааҟәымҭзакәа арҭәаа-сырҭәаа ҳәа иҳәҳәо, рылақәа ҭаргьежьуа, реырхаганы ҳдыршәошәа изҿу акәымзар ҟалап...

Ҭоурыхла аибашьратә культуратә традициа ҳәа изышьҭоу аҭсуаа, кавказаа ҳкультураҿы акырза аҭанакуеит аеынкылара, аемоциақәа, аҭәанырракәа ауаа рҿы амцхә аҭәырымгара, ухы утәны, урҭ аконтроль рзыҟаҭара (иаҳҳәап Иапониагьы Англиагьы уи бзиазаны ирымоуп).

Ажәакала, асцена аҿы акәзам аеырхагара ахьаҭаху! Уара ҩнуҭҟала иахьынзауа инкыланы иаауго угәамч, угәеибафара, уенергиа ахәаҭшцәа дара ирныруа, рыерызнымкыло, ргәы хыҭхыҭуа иузыҟаҭар - убри ауп аус…

Азәгьы аара идысцом, рацхьаза иргыланы акультурологцәа, аетнологцәа ҳхы иаваҳбап. Абра сызлаҭәажәоз зегьы иеицҳагу ауп: ҳкультура аҭоурых амдырра, иаҳа-иаҳа аҭакы аҭәхьаҭра, аҭәыхарахара амҩа ҳангәышьоуп, аха уи макьана иҳариашар ҟалоит, уи адагьы цсыхәа ҳамазам.

Марина Барцыц

Аҭсуаҭцааратә институт анаукатә усзуҩ

ВНИМАНИЕ - НОВИНКА!

В **ТК "Континент"** поступление материалов для детского творчества от фирмы "Оранжевый слон": **масса и тесто для лепки, шариковый пластилин,** наборы **витражных красок** и другие товары из удивительного мира детского творчества и фантазии.

Наборы для творчества **"Оранжевый слон"** - шикарный подарок ребенку, яркий, интригующий, увлекательный и, что важно, полезный для развития!

Порадуйте ваших детей!

Ждем вас по адресу: г.Гагра, ул. Демерджипа, 30, ТК "Континент".